

Datum Vår referens
2024 03 19 AB

Till ledamöter i Uppsalas äldrenämnd

Uppsalas äldre vill ha verklig valfrihet i äldreomsorgen

Vårdföretagarna är en arbetsgivar- och branschorganisation för privat och idéburen vård och omsorg. Föreningen har cirka 2000 medlemmar med tillsammans drygt 110 000 årsanställda. Vårdföretagarnas medlemmar är bundna av kollektivavtal och är verksamma över hela landet.

Vårdföretagarna skriver till er med anledning av en ny undersökning om hur Uppsalas äldre ser på valfrihet inom äldreomsorgen. Undersökningsföretaget Verian, tidigare Sifo Kantar, har på Vårdföretagarnas uppdrag gjort en unik undersökning riktad mot en målgrupp som sällan omfattas av vanliga opinionsundersökningar, nämligen de som är 85 år och äldre. Målgruppen motsvarar den grupp som i huvudsak får insatser från äldreomsorgen. Undersökningen visar att det bland Uppsalas äldre finns en stark vilja att kunna välja äldreomsorg. Hela 93 procent tycker det är viktigt eller mycket viktigt att kunna välja äldreboende. 68 procent anser att det är mycket viktigt. 85 procent vill också kunna välja mellan privat drivna och offentligt drivna äldreboenden. 89 procent anser att det är viktigt att kunna välja hemtjänstutförare.

LOV skapar förutsättningar för verklig valfrihet

Mot denna bakgrund ser vi med stor oro på beskedet om att styret och UP vill avskaffa valfrihetssystemet (LOV) inom särskilt boende. Det finns flera skäl till att äldre vill välja boende. Man vill kanske bo i närheten av sitt tidigare boende, nära sina anhöriga eller ha möjlighet att välja en viss inriktning mot exempelvis livsstil eller språk. De flesta äldre är idag vana vid att man i Sverige kan välja offentligt finansierade tjänster som förskola, skola, tandvård och sjukvård. Många blir därför förvånade när de på ålderns höst förlorar rätten att välja och i stället behöver finna sig i att när de behöver plats på ett äldreboende bli placerade av en kommunal handläggare.

Styret föreslår att LOV ska ersättas med upphandlade alternativ där ambitionen är att hälften ska vara kommunala och resten fördelas i två olika upphandlingar mellan idéburna aktörer och företag. Det innebär att principen om äldres valfrihet åsidosätts för ett system där politiken först gör sina prioriteringar. Det utgör en kraftig inskränkning av valfriheten och därmed går också flera av de andra fördelar som ett valfrihetssystem medför förlorade.

Det finns både brister och utmaningar i Uppsalas LOV-system, något såväl Vårdföretagarna¹ som våra medlemsföretag tidigare uppvaktat nämnden och förvaltningen om. Det gäller framförallt den orimligt låga ersättningen i förhållande till de krav som ställs på utföraren, avsaknad av indexuppräknningar i ersättningen som ligger i nivå med kostnadsutvecklingen samt ojämlika villkor mellan fristående utförare och kommunens egen verksamhet.

Redan idag vittnar flera av våra medlemmar om att det inte går att bedriva god omsorg på nuvarande villkor, något som inte bara riskerar att gå ut över omsorgstagare och medarbetare utan också leda till att kapacitet som fristående utförare idag tillhandahåller måste stängas ned.

¹ Skrivelse från Vårdföretagarna till äldrenämnden den 20/11 2023

Flera av dessa brister föreslås åtgärdas i den nya modellen, däribland att Uppsala ska tillämpa omsorgsprisindex (OPI) vid uppräknning av ersättningar samt att även fristående utförare ska få del av extra ersättningar som endast ges till kommunens egen verksamhet. Det är förändringar som våra medlemsföretag i dialog med kommunen fått muntliga löften om kommer att adresseras redan under innevarande år.

Det är enligt vår mening ytterst angeläget att kommunen genomför dessa förändringar redan inom ramen för det befintliga LOV-systemet och inte blandas samman med införandet av ett helt nytt system. Flera av de problem som styret och UP lyfter som ett skäl för att avveckla LOV menar vi dessutom går att hantera inom dagens system.

Tomma platser och etablering på landsbygden

Styret lyfter tomma platser i kommunala äldreboenden som ett vägande skäl mot LOV. Valfrihet innebär att äldreboenden som väljs bort av de äldre, inte sällan för att de håller lägre standard eller ligger på fel ställe, kan behöva användas på annat sätt, till exempel som studentbostäder. I Uppsala har sådana beslut inte tagits.

Den överkapacitet som finns i Uppsala idag påstås bero på bristande kommunal kontroll över privata aktörers nybyggnationer. Sådan kontroll finns dock, eftersom det kommunala planmonopolet innebär att inga äldreboenden kan byggas utan kommunens godkännande. Överkapacitet när det gäller äldreboenden kan alltså förebyggas genom bättre samordning mellan omsorgsförvaltning och stadsbyggnadskontor. Det är viktigt att påpeka att tomma platser även kan uppstå i ett valfrihetssystem med LOU, varför det inte är ett bra argument för att avskaffa LOV.

Styret anser också att fler äldreboenden behöver etableras i landsbygd. Detta måste dock ses i ljuset av hur underlaget och därmed efterfrågan på boendeplatser ser ut i olika kommuner. På orter där underlaget är mindre är kostnaden för att driva ett äldreboende ofta högre – detta ändras inte av vilken upphandlingsform som används. Vill kommunen ha fler äldreboenden på landsbygden kan etablering främjas genom ersättningssystemets utformning. Och även inom LOV kan kommunen välja att etablera ett kommunalt boende på landsbygden. Samtidigt är det rimligt att då ta hänsyn till att många omsorgstagare och anhöriga önskar äldreboenden med god tillgång till samhällsservice och kommunikationer. Vid valfrihet riskerar boenden på glesbygd annars få just det styret säger sig vilja motverka – tomma platser.

Valfrihet och lika villkor främjar kvalitetskonkurrens

Rätt utformat kan ett valfrihetssystem främja utveckling och innovation genom att den som tillhandahåller en äldreomsorg som efterfrågas av äldre och anhöriga premieras. För att uppnå en sådan kvalitetskonkurrens måste utförarna ha likvärdiga villkor. Som ovan påtalats har dock den offentligt drivna äldreomsorgen i Uppsala förmånligare villkor, till exempel genom särskilda ersättningar för tomplatser och för att möjliggöra fler heltider. Ytterst innebär detta att äldre och medarbetare som valt fristående utförare får sämre villkor för sin äldreomsorg.

Att styret verkar föreslå olika upphandlingar för olika typer av utförare framöver riskerar att ytterligare snedvrider konkurrensen och försvaga de mekanismer som bidrar till att få ut mesta möjliga äldreomsorg för varje skattekrona. Vi vill också varna för att ny rättspraxis visar att reserverade kontrakt för idéburna aktörer sannolikt [strider mot EU-rätten](#).

Vårdföretagarna har också i sin tidigare skrivelse till nämnden framhållit behovet av långsiktigt hållbara villkor för äldreomsorgen, mot bakgrund av den låga uppräknningen av ersättningar inom särskilt boende. Det är välkommet att styret nu vill använda omsorgsprisindex (OPI) för att ersättningen bättre ska spegla kostnadsutvecklingen. Det är dock fullt möjligt att använda OPI även inom ett valfrihetssystem, något som både Vårdföretagarna och SKR förordar.

LOV bidrar till bättre tillgänglighet och kvalitet

Många kommuner har idag brist på äldreboenden vilket försämrar tillgängligheten för de äldre. Detta är dock betydligt mindre vanligt i kommuner som har valfrihet eftersom fler aktörer är med och dels bedömer, dels kan uppfylla behoven av äldreboenden. Bättre tillgänglighet är alltså ytterligare en fördel med LOV ur äldres perspektiv.

Privata utförare har gjort betydande satsningar för att rusta Uppsalas äldreomsorg för framtiden. Flera moderna äldreboenden har öppnats som bidragit till att höja kvalitén på omsorgen och en större möjlighet för Uppsalas äldre att välja mellan olika inriktningar, till exempel livsstilsboenden. Socialstyrelsens kvalitetsmätningar visar också att Uppsalas äldre är mer nöjda med de äldreboenden som drivs i privat regi. Därtill kostar de fristående platserna mindre för kommunen än de som är drivs i kommunal regi. Att Uppsala erbjuder valfrihet och en mångfald av aktörer har därför gagnat kommunen.

Vårdföretagarna känner oro för att valfriheten ytterligare kommer att åsidosättas inom ramen för ett upphandlat system. Det finns flera exempel på andra kommuner som gynnat den egna verksamheten även när det på pappret ska finnas valfrihet inom ett upphandlat system. Mot bakgrund av att Uppsala redan inom ramen för nuvarande LOV-system beviljat den egna verksamheten förmånligare villkor än vad som erbjudits fristående utförare finns det inget skäl att tro att det blir bättre med ett upphandlat system.

Med hänsyn till detta samt det stora stöd som finns bland Uppsalas äldre att få välja äldreomsorg finns goda skäl att bygga vidare på det system som finns i kommunen idag. Vårdföretagarna uppmanar därför styret att dra tillbaka sitt förslag och i stället vidta åtgärder för en bättre fungerande valfrihet i enlighet med de förslag som vi lägger fram i denna och vår tidigare skrivelse.

Vi ser fram emot en återkoppling på våra förslag och möjligheten att diskutera lösningar för framtidens äldreomsorg i Uppsala.

Med vänliga hälsningar

Antje Dederling, Förbundsdirektör Vårdföretagarna
Anna Bergendal, Näringspolitisk expert Vårdföretagarna

Kontakt: Anna Bergendal
anna.bergendal@vardforetagarna.se
Telefon: 072 550 42 80